

Ч.Эрдэнэчулуун

Социологийн ухааны доктор, профессор

БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГО, ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА БА ПАРЛАМЕНТАТ ЁС

Abstract: Since 1990s a qualitative change in the spheres of politics, society, economics, and consciousness also changed the foundations of defense sector. I assume legal foundation of reforms of national security, defense policy and activities is formed. For example, since the enactment of new Constitution almost 20 acts related to military and defense bodies were passed and being actively used in defense policies. I touch on interrelations of parliamentarism and defense policy and activities.

Key words: Parliamentarism, defense policy, security, rule of law, new constitution

Монгол улс 1992 онд шинэ үндсэн хуулиа баталж “Иргэний хүмүүнлэг ардчилсан нийгэм байгуулах” зорилт тавьж [1] улс төр, нийгэм, эдийн засаг, оюун санааны хүрээнд чанарын шинэ шинэ өөрчлөлт гарч эхэлсэн нь улс оны Батлан хамгаалах асуудлыг тойрсонгүй, түүний суурь үндсийг ч өөрчлөхөд хүргэсэн.

Шинэ үндсэн хуулиар [2] “Монгол улс өөрийгөө хамгаалах Зэвсэгт хүчинтэй байна” гэж заасны дагуу улмаар төрийн цэргийн бодлогын үндэс тулгуур баримт бичигт “Монгол улс орныхоо батлан хамгаалах хэрэгцээ, шаардлага, эдийн засгийн боломжид нийцсэн цомхон чадварлаг, мэргэжлийн чиг баримжаатай Зэвсэгт хүчинтэй байна” [3] гэж тодорхойлсон юм.

Үндэсний аюулгүй байдал, Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны шинэчлэлийн эрх зүйн үндэс үндсэндээ бүрдэж чадсан гэж үзэж байна. Тухайлбал, Монгол улсын шинэ үндсэн хууль батлагдсанаас хойших хугацаанд цэргийн байгуулалтын болон Зэвсэгт хүчний байгуулалтын 20 гаруй хууль, үзэл баримтлалыг батлан гаргасан нь Батлан хамгаалахын бодлого үйл ажиллагаанд мөрдөгдөж байна. Эдгээр хуулиудаас батлан хамгаалах тухай хууль нь эрх зүйн харилцааг улс орны хэмжээнд зохицуулсан органик шинжтэй хууль болсон юм.

Монгол Улсын Их Хурал нь нийт ард түмний харьцангуй олонхын төлөөллийг агуулж байдаг улс төрийн институтын хувьд төрийн эрх барих дээд байгууллага болж байдаг. Үүнийг үндсэн хуулиар парламентад олгосон эрх, үүргийн хүрээнд баталгаажуулсан билээ. Ийм учраас монгол улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах бодлого, стратегийг тодорхойлон, түүнд зохицсон “цомхон, чадварлаг, мэргэжлийн чиг баримжаатай” зэвсэгт хүчнийг хөгжүүлэх зорилтыг Улсын Их Хурал дэмжин батлан хамгаалах салбарын хууль зүйн баримт бичгүүдэд тусгасан. Улсын Их Хурал нь батлан хамгаалах салбарын эрх зүйн үндсийг тогтоох, батлан хамгаалах төсвийг хуваарилах, засгийн газрын батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн сайдыг томилох, онц болон дайны байдал зарлах, аюулаас хамгаалах чиг үүрэгтэй байгууллагууд болон зэвсэгт хүчинд иргэний хяналт тавих эрх бүхий улс төрийн институт мөн.

Улс орны язгуур эрх ашиг, оршин тогтнохтой холбоотой үүргийг Улсын Их Хурал цаг үеийн асуудлаас буюу гишүүдийн сонгуулийн тойргийн болон хувийн ашиг сонирхлоос ангид, тодорхой бодлого, чиглэлтэй авч үзэх шаардлагатай.

Ардчиллыг хөгжүүлж байгаа дийлэнх орнуудад төдийгүй манай орны нөхцөлд иргэний удирдлагын давуу талыг хангахад учирч байгаа гол бэрхшээл бол энгийн улс төрчдийн тэр тусмаа парламентын гишүүдийн дунд батлан хамгаалах бодлогын асуудлаар мэргэжсэн хүмүүс ховор байгаа явдал юм. Шинэ үндсэн хууль батлагдсанаас хойших 4 удаагийн парламентад Батлан хамгаалахын асуудлаар мэргэшсэн гэж хэлж болох 10 шахам парламентын гишүүд сонгогдон ажилласан гэсэн албан бус судалгаа гаргасан байдаг. Барууны зарим судлаачид, тухайлбал, Гүүдмэн, “энгийн сайдаар удирдуулсан Батлан хамгаалах яамаар дамжуулж бодлого, үйл ажиллагаа явуулж буй Засгийн тэргүүн батлан хамгаалах төсөв, хүчний байгуулалт, батлан хамгаалах стратеги, тулгамдсан асуудлууд, зэвсэглэл авах, цэргийн номнолыг тодорхойлох талаар, харин үндэсний хууль тогтоох байгууллага нь

эдгээртэй холбогдсон шийдвэрийн боловсруулалт болон хэрэгжилтийг хянах чадвартай байх ёстой"-г анхааруулжээ.[4]

Улс орны аюулгүй байдал, батлан хамгаалахтай холбогдсон асуудлыг хянах чадваргүй парламент нь энэ талаар явуулж буй Засгийн газрын бодлого, үйл ажиллагааны талаар нийт сонгогчдынхоо өмнө хариуцлага хүлээх аргагүй.

Монгол Улсын Их Хурал нь орчин үеийн парламентын хяналтыг аюулаас хамгаалах чиг үүрэгтэй байгууллагад хэрэгжүүлэх замаар Засгийн газрын батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх, нөлөөлөх, тэдгээр байгууллагад тавих иргэний хяналтыг механизмыг төлөвшүүлэхэд чухал үүрэгтэй нийгмийн институт мөн.

Барууны парламентын нэг онцлог бол аливаа хуулийг санаачлан түүнийгээ боловсруулах чадвартай байх явдал. Үүгээрээ парламент нь батлан хамгаалах салбарын боловсруулсан хууль, эрх зүйн баримт бичигт зүгээр нэг өнгөн засал хийх байдлаар хууль батлах үйл ажиллагаанаас татгалзаж, батлан хамгаалах асуудлаар мэргэжсэн шинжээч, мэргэжилтэн, хуульчдынхаа хүчээр батлан хамгаалахын холбогдолтой эрх зүйн актуудыг боловсруулан, батлуулж, тэдгээрийн хэрэгжилтийг тогтвортой хянах бололцоотой болдог. Ийм учраас парламентын гишүүд болон ерөнхий сайдад батлан хамгаалах бодлогын асуудлаар батлан хамгаалах салбараас тусдаа бие даасан шинжээчид, мэргэжилтнүүд мэдээлэл, зөвлөлөгөөгөөр хангах үүрэг бүхий бүтцийг бий болгохыг Дорнод Европын зарим улс, пост коммунист орнуудад тухайлбал, Чех, Унгар, Польш улсад чухалчилж байна.[5]

Парламентын гишүүдэд батлан хамгаалахын бодлого, үйл ажиллагааг хянахад улс орны батлан хамгаалах хэрэгцээ, сонирхлыг ойлгодог энгийн шинжээчид, мэргэжилтнүүд болон цэргийнхний зөвлөлгөө, мэдээлэл чухал байдаг. Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах асуудлаар мэргэжсэн энгийн шинжээч, мэргэжилтэн, төрийн захиргааны албан хаагчдыг бэлтгэхэд барууны өндөр хөгжилтэй орнууд, тухайлбал, АНУ, Франц, Япон гол анхаарлаа хандуулж, цэргийн сургуулийн сургалт, дамжаанд батлан хамгаалахын бодлого үйл ажиллагаатай холбоотой ажил эрхэлдэг төрийн болон төрийн бус байгууллагын хүмүүсийг хамруулдаг уламжлал тогтсон байдаг.

Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг хянахад парламентад мэдээлэл, экспертиз дутагддаг. Энэ нь *нэгдүгээрт*, гүйцэтгэх засаглалын байгууллагууд нь яам, агентлагийн туслалцаатайгаар их хэмжээний мэдээлэл, экспертизийг хуримтлуулсан байдаг. *Хоёрдугаарт*, төрийн нууцын хуулийг үндэс болгон иргэний албан хаагчдыг улс орны үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлоготой холбоотой мэдээ, материалтай танилцах боломжийг хязгаарладаг. Мөн цэргийн нууцлалтаас үүдээд парламентын гишүүдийн референт, туслах, нарийн бичгийн дарга нар батлан хамгаалах асуудалтай танилцах боломж багатай байдаг ч тал бий.

Парламентийн гишүүд ихэнхдээ бодлогын боловсруулалтын шатанд мэргэжилтэн, шинжээчдийн саналыг авдаг боловч тухай хуулийг хэрэгжүүлэх шатанд шинжээчээр дутагддаг. Батлан хамгаалахын талаар тодорхой мэдлэг, мэдээлэлтэй болсоны үндсэн дээр парламент нь зэвсэгт хүчнийг хянах үүргээ өөрийн санаачилгаар амжилттай хэрэгжүүлнэ. Бид энд байнгын хорооны гишүүн болон ажлын албаны албан хаагчдын батлан хамгаалахын экспертизийн тухай товч авч үзье!

Аюулгүй байдал болон Батлан хамгаалахын олон талт асуудлын талаар ямар ч ойлголтгүй олон гишүүд батлан хамгаалахын асуудлаар бие даан, богино хугацаанд мэргэждэг бөгөөд энэ нь хувь хүний идэвх санаачилгатай салшгүй холбоотой нь практик туршлагаас ажиглагддаг. Парламентын гишүүд нь батлан хамгаалахын талаар тодорхой мэдлэг, ойлголттой болох нь улс орны үндэсний аюулгүй байдлын бодлогыг оновчтой боловсруулах, зэвсэгт хүчинд тавих хяналтыг бодит байдлаар хэрэгжүүлэх боломжийг олгоно.

Гишүүдэд энэ чиглэлийн мэдлэгээ дээшлүүлэхэд тодорхой хугацаа шаардлагатай байдаг. Хэрэв гишүүд олон хорооны гишүүнээр ажиллах болсон тохиолдолд аюулгүй байдал, батлан хамгаалах асуудлаар мэдлэг, боловсролоо дээшлүүлэх боломж тэр бүр олддоггүй. Гишүүд аль болох удаан ажиллах тусам гүйцэтгэх засаглалын батлан хамгаалах асуудал хариуцсан хүмүүс, цэргийнхэн, төрийн бус байгууллагын шинжээчдээс харилцан суралцдаг. Тухайлбал, парламентад олон жил суусан хүмүүс тухайн салбарын асуудлаар сайтар мэргэждэг нь амьдралд илт мэдрэгддэг.

Батлан хамгаалах хуультай уялдуулан бусад хууль эрх зүйн баримт бичиг, үзэл баримтлалыг Батлан Хамгаалах Яам, Зэвсэгт хүчний жанжин штаб санаачлан боловсруулж, Ерөнхийлөгч Засгийн газраар Улсын Их Хуралд өргөн бариулж байгаагийн үндсэн шалтгаан

нь юуны түрүүнд УИХ нь байнгын ажиллагаатай парламентын үйл ажиллагаа явуулах туршлага бага байсан нөгөө талаар Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах асуудалд боловсорсон парламентын гишүүд болон тусдах, референт байгаагүй, бас тухайн үеийн ажлын ачаалал их байсан, эцэст нь хууль эрх зүйн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай цаг үеийн тулгам нөхцөл байдал зэрэгтэй холбож үзэж болох юм.

Төрийн эрх барих дээд байгууллагын хувьд Улсын Их Хурал нь хууль тогтоох үйл ажиллагааны зэрэгцээ хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих үүрэгтэй.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн онцгой бүрэн эрхэд "...хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн биелэлтийг хянан шалгах" тухай заасан байдаг билээ. Түүнчлэн Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн нэгд "Улсын Их Хурлын чуулганы болон Байнгын хороодын хуралдааныг бэлтгэн явуулах, хуралдаанаар тодорхой асуудлыг хэлэлцэж шийдвэрлэх, хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийн төслийг хянан хэлэлцэх, түүний биелэлтэд хяналт тавих зэргээр бүрэн эрхээ хэрэгжүүлнэ" гэж нилээд дэлгэрэнгүй зааж өгсөн.[6]

Улсын Их Хурал болон Байнгын хорооны хурлаар асуудал хэлэлцэх явцад болон гишүүдээс гаргасан саналыг үндэслэн шаардлагатай гэж үзвэл хяналт, шалгалт явуулах, биелэлтийг дүгнэх ажлыг гүйцэтгэдэг.

Төсвийн үйл ажиллагаанд дорвитой хяналт шалгалт хийгдээгүй байна. Батлан хамгаалах төсвийн ангилал ч тодорхой бус байна.

Өнгөрсөн хугацаанд төлөвлөгөөт хуваарийн дагуу батлан хамгаалахын сайдын мэдээллийг сонсох, холбогдох асуудлаар батлан хамгаалах салбараас мэдээлэл гаргуулж авснаас өөрөөр батлан хамгаалах хуулийн хэрэгжилтэнд тодорхой хяналт шалгалт, дүн шинжилгээ хийгээгүй байна. Үүнийг *нэгдүгээрт*, Улсын Их Хурлын хууль тогтоох ачаалал их, Байнгын хороодын хэлэлцэх асуудлын хүрээ их байдаг, *хоёрдугаарт*, Улсын Их Хурлын гишүүд чуулганы завсарлагаар сонгуулийн тойрогтоо ажиллах сонирхолтой байдаг, *гуравдугаарт*, батлан хамгаалах асуудлаар мэргэшсэн гишүүн, референтүүд байхгүй учраас санаачилга гаргах боломж багатай, *эцэст нь*, батлан хамгаалах салбарын асуудал гишүүдийн сонирхолыг төдийлөн татдаггүйгээс хуулийн хэрэгжилтийг шалгах ажиллагаа бараг хийгдээгүйтэй холбож үзэж одоо харин цаг хугацааны хувьд ч бодлого бодлого үйл ажиллагааны практик талаасаа ч мөрдөгдөж байгаа хууль эрх зүйн баримт бичгийн хэрэгжилтэнд ул суурьтай, даацтай судалгаа харьцуулалт хийх бололцоотой болсон гэж үзэж байна.

Энэхүү судалгааны ажлыг та бүхэн санаачлан хийж төр засгийн байгууллагыг арвин баялаг үндэслэл зөвлөмжөөр хангана гэдэгт итгэж байна.

УИХ-ын Байнгын хороо нь УИХ-ын үйл ажиллагаа, зохион байгуулалтын үндсэн хэлбэр билээ.

Аль улс орны нийтлэг жишгийн дагуу УИХ-ын ажлын гол ачааллыг байнгын хороод үүрдэг бөгөөд аюулаас хамгаалах чиг үүрэгтэй байгууллагуудад тавих иргэний хяналтыг гол хэрэгжүүлэгч мөн л байнгын хороод болдог.

Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны үйл ажиллагааг аюулаас хамгаалах чиг үүрэгтэй ийм өргөн хүрээний яам агентлагыг хариуцан ажиллаж байгаа боловч байнгын хорооны ажиллах нөхцөлийг хангаж, үйл ажиллагааг мэргэжил аргагүй, мэдээлэл, мэргэжлийн дүн шинжилгээ хийх төгс боловсронгуй санал дүгнэлтээр хангах, шийдвэрийн биелэлтэд хяналт тавих зэрэг үндсэн үүргээ төдийлөн сайн хэрэгжүүлж чадахгүй байгааг бид хүлээх ёстой.

Мөн бас Батлан хамгаалахын өргөн барьсан хуулийн төслүүд хэлэлцэгдэхгүй хойшлох, хоорондоо уялдаа холбоо муутай хууль батлагдан гарах зэргийн байнгын хорооны мэргэжил арга зүйн төлөвшилтэй холбож үзэхээс өөр аргагүй юм.

УИХ батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны уялдаа холбоо нэгдлийг хангахад сайтар иргэншсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, (БХЯ) мэргэжил, арга зүйн өндөр түвшинд ажиллах Батлан хамгаалахын энгийн сайд, цомхон чадварлаг ажлын алба чухал үүрэгтэй.

УИХ-ын дөрвөн удаагийн сонгуулиар бий болсон парламентын хугацаанд нийтдээ 8 сайд ажиллажээ.

Засгийн газар богино хугацаанд өөрчлөгдөж байсан нь эдгээр энгийн батлан хамгаалахын сайдууд салбарын үйл ажиллагаатай танилцаж, тогтвортой үйл ажиллагаа явуулах боломж олгохгүй байлаа. Батлан хамгаалахын сайдыг ойр ойрхон өөрчлөх нь *нэгдүгээрт*, энгийн улс төрийн албан тушаалтнуудад батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаатай танилцах

боломж олгохгүй байх, *хоёрдугаарт*, цэргийнхэнд улс төрийн албан тушаалтнууд түр зуурын албан тушаалтнууд болж ойлгогдох, эцэст нь, ардчилалын үнэ цэнэ унах зэрэг сөрөг үр дагавартай байв. Батлан хамгаалахын энгийн сайд нь парламентын хяналтыг төрийн захиргааны нэгжид хэрэгжүүлэгч мөн бөгөөд манай нөхцөлд түүний эрх, үүргийг хуулиар тодорхойлж, түүний ажлын аппаратыг батлан хамгаалах асуудлаар мэргэжсэн төрийн захиргааны албан хаагчдаар бэхжүүлэх нь юу юунаас чухал юм. Парламентын гишүүн бөгөөд Батлан хамгаалахын сайд байх нь эерэг болоод сөрөг талтай нь ажиглагдав. Парламентын гишүүнийг батлан хамгаалах асуудлаар мэргэшүүлэх сайн талтай байхад нөгөөтэйгүүр парламентын гишүүн сайд нь батлан хамгаалах яам дээр ажиллах цаг хугацаа багатай учраас батлан хамгаалах салбарын өдөр тутмын үйл ажиллагаанд төдийлөн гүнзгий оролцох бололцоо нөхцөлөөр хангагдахгүй байлаа. Энэ бүхнийг цаашид хууль эрх зүйн харилцаанд харгалзах шаардлагатай.

Батлан хамгаалах яамыг "иргэншүүлэх" асуудал нь зэвсэгт хүчинд тавих иргэний хяналтыг бэхжүүлээд зогсохгүй, цэргийн болон иргэний "институт"-ын харилцааг сайжруулах чухал ач холбогдолтой.

Батлан хамгаалах яамыг "иргэншүүлэх" процесс нь урт удаан хугацаанд төлөвших учиртай болохыг бид Их Британи, ХБНГУ, АНУ, Япон, Энэтхэг зэрэг ардчилал хөгжсөн улсуудын туршлагаас ажиглаж болно. Тухайлбал, АНУ-д улс төрийн энгийн албан тушаалтныг батлан хамгаалахын сайдаар томилсон 1947 оноос хойш цэргийн удирдлага болон энгийн батлан хамгаалахын сайдын хооронд байнгын зөрчил, тэмцлийн түүхийн үр дүнд одоогийн энгийн хүчирхэг батлан хамгаалахын сайдтай, 700000 орчим энгийн албан хаагчидтай яам болтлоо хөгжсөн байна. [7]

Батлан хамгаалах яамыг "иргэншүүлэх" процесс 1950-60-аад оны үеэс эхэлсэн бөгөөд энэхүү түүхэн хөгжлийн явцад аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын чиглэлээр сургалт, судалгааны байгууллагын тогтолцоо бүрдэж, энгийн албан хаагчдын нийгэм, хамгаалал болон урамшуулалын тогтолцоог бий болгосон.

Харин шилжилтийн үеийн улсуудад "иргэншүүлэх" процессийг дээр дурьдсан тогтолцоо бүрдээгүй байхад хүчээр суулгах гэсэн оролдлогууд зарим талаар амжилт олохгүй байна.

Түүнчлэн Польш, Болгар, Унгар, Чех, Словак зэрэг хуучин социалист нөхөрлөлийн улсууд их, дээд сургуулиудад аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын чиглэлээр сургалт явуулах, энэ чиглэлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны хүрээлэнг байгуулах ажлыг НАТО-гийн гишүүн орнуудын дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулж байна.

Мөн БХЯ-нд ажиллах, ажиллаж байгаа энгийн албан хаагчдыг сургах, давтан бэлтгэх зорилготой хөтөлбөрийг зориуд санхүүжүүлдэг ч туршлага байдаг байна.

1998 онд Ранд институтын хийсэн судалгаагаар батлан хамгаалах яамыг иргэншүүлэх хоёр шалтгааныг цэргийн албан хаагчид нэг албан тушаалд тогтвор суурьшилтай ажиллах боломжгүй, цэргийн албан хаагчид цэргийн мэргэжлийн дагуу сургалт, бэлтгэлд хамрагдах ёстой байдаг гэж үзсэн байна. Харин энгийн төрийн албан хаагчид цэргийнхнээс илүү тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэй ажилладаг гэсэн дүгнэлтэд хүрчээ. [8]

Энэ бүхнээс харахад одоогийн цэргийнхнээр бүрдсэн БХЯ-ыг иргэншүүлэх энгийн мэргэжлийн чадварлаг төрийн захиргааны албан хаагчдаас бүрдсэн болгож өөрчлөх ажлыг шийдвэрлэхээс өөр аргагүй юм. Ингэх нь ардчилсан улс орны нийтлэг жишигт ойртох, бас цэргийн мөрдөстэй ЗХЖШ-тай зэрэгцсэн мэргэжлийн байгууллагын үүргээс эрс тусгаарлах эцэст нь БХЯ-төрийн захиргааны төв байгууллагын жинхэнэ утгадаа нийцэх гээд олон талын ач холбогдолтой болов уу?

Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг улс орны эрх, ашиг сонирхлын үүднээс удирдан чиглүүлэхэд Улсын Их хурлын байнгын хороод онцгой үүрэг гүйцэтгэдэг.

Улсын Их хурлын Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хороо, Төрийн байгуулалтын байнгын хороо, Төсвийн байнгын хороод аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын асуудлаар мэргэжсэн, байнгын хорооны гишүүдийг энэ салбарын мэдээлэл, зөвлөлгөөгөөр хангах зорилготой албыг байгуулах нь зүйтэй. Ингэснээр зэвсэгт хүчний албан хаагчдын Улсын Их хурлын батлан хамгаалах салбарын талаар явуулж буй бодлого, үйл ажиллагаанд итгэх итгэл нэмэгдэнэ. Энэ алба бий болсноор:

- батлан хамгаалах салбартай холбогдсон хуулийн төсөл боловсруулах,
- хуулийн хэрэгжилтийг хянаж, хуульд нэмэлт оруулах, хуулийг өөрчлөх саналыг дэвшүүлэх, мөн тэрхүү алба нь улс төрийн сонгуулийн үр дүнгээс хамаарахгүй байх

учраас батлан хамгаалах бодлогын уламжлалыг хадгалах ач холбогдолтой. Тус албанд чөлөөн гарсан цэргийн албан хаагчид, аюулгүй байдал болон батлан хамгаалах асуудлаар мэргэжсэн энгийн хүмүүс, мөн олон улсын харилцаа, улс төр судлал төрийн захиргааны асуудлаар мэргэжил эзэмшсэн хүмүүсийг ажиллуулж энгийн, цэргийн хүмүүсийн зохистой харьцааг зөв тогтоох нь зүйтэй.

Ийм алба байгуулж, байнгын хорооны гишүүдийг мэдээлэл, зөвлөлгөөгөөр хангаснаар, батлан хамгаалахын холбоотой асуудлаар улс орны эрх ашиг, сонирхлыг тусгасан бодлого, үйл ажиллагаа явуулах гишүүдийн идэвхийг нэмэгдүүлж улмаар эрх зүйн харилцааг боловсронгуй болгох, нөгөө талаар "парламентын хяналтын чиг үүрэг болон аюулгүй байдал, гадаад бодлогын байнгын хорооны үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, улмаар зэвсэгт хүчинд тавих иргэний хяналтын үүргийг дагнан хэрэгжүүлэх эрх, үүрэг бүхий цомхон албаны бүтцийг ч давхар бий болгож магад ч үгүй зөв чиглэл байж болох юм.

Судлаачдын үзэж байгаагаар, уг албаны чиг үүрэг нь "Батлан хамгаалах салбарын асуудлаархи цэргийн албан хаагчдын санал хүсэлт, өргөдөл гомдлыг хүлээн авч шийдвэрлэхээс гадна цэргийн албан хаагчид, энгийн ажилтан, ажилчин, албан хаагчдын иргэний эрх, эрх чөлөө, тэдгээрийн хэрэгжилт, нийгмийн асуудалд анхаарлаа хандуулах"-д чиглэж болох юм.

Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хуулийн 22 дугаар зүйлд заасны дагуу "Албан ажлын зайлшгүй шаардлагыг үндэслэн төрийн жинхэнэ албан хаагчийг түүнтэй тохиролцож төрийн нэг байгууллагаас нөгөө байгууллагад өөр албан тушаалд шилжүүлэн ажиллуулах...ажлын тодорхой чиглэлээр 2 жил хүртэл хугацаагаар сэлгэн ажиллуулж" болох тухай заасан байдаг билээ. [10]

Батлан хамгаалах яам болон Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб өөрсдийн санаачилгаар Улсын Их Хурлын Аюулгүй байдал, Гадаад бодлогын байнгын хороо, Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн ажлын албанд тус бүр нэг дунд, ахлах офицерыг цалинжуулан ажиллуулах боломжийг судлах нь зүйтэй. Эдгээр албан хаагчид нь хоёр жилийн хугацаанд батлан хамгаалах салбартай холбоотой асуудлаар төр, засгийн дээрх байгууллагуудад мэргэжлийн мэдээлэл, зөвлөлгөө өгөх, түүнчлэн тухайн байгууллагын үйл ажиллагаанд оролцох боломжтой болно. Энэ нь *нэгдүгээрт*, тухайн албан хаагчид дээрх байгууллагын иргэний албан хаагчдад батлан хамгаалах салбарын онцлог, зүй тогтолыг ойлгуулах, *хоёрдугаарт*, иргэний байгууллага ялангуяа төр, засгийн байгууллагын онцлог, үйл ажиллагаатай танилцах, төр, засгийн бодлого, чиглэлийг ойлгох, *гуравдугаарт*, иргэний болон цэргийн байгууллагын хооронд үүсэх ажил, мэргэжлийн харилцааны нааштай эерэг өөрчлөлтийг бий болгох зэрэг ач холбогдолтой.

Батлан хамгаалах яам болон Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб нь улс төрийн намуудад батлан хамгаалах асуудлаар мэдээлэл өгөх, намын зарим хүмүүсийн батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаатай холбоотой сургалтад, хамруулах ажлыг төлөвлөгөөтэй хийх шаардлагатай. Парламентын болон ерөнхийлөгчийн сонгуулийн өмнө улс төрийн намууд өөрсдийн намын хөтөлбөрийг боловсруулах үед тухайн салбарын асуудлаар мэргэжсэн хүмүүсийг эрэлхийлж эхэлдэг. Энэ нь батлан хамгаалах бодлогыг алдагдуулах, парламентад залгамж, уялдаа муутай шийдвэр гарах эхлэл болдог байж болох юм. Иймээс батлан хамгаалах яам нь улс төрийн намуудад мөрийн хөтөлбөр боловсруулах үед мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг, шаардлагатай мэдээллээр хангах нь гарч болох сөрөг үр дагаваруудаас урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой.

Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны болон Парламентын хяналтыг бэхжүүлэх, алтернатив мэдээлэл, судалгаа, зөвлөлгөөгөөр Улсын Их хурлын гишүүдийг хангахад судалгааны байгууллагуудын үүрэг их байдаг. Тиймээс одоо байгаа Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, Батлан хамгаалахын их сургуулийн эрдэмтэд, судлаачдыг аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлого, батлан хамгаалахын хууль, бодлого, үйл ажиллагаа, батлан хамгаалах ТӨСӨВ боловсруулах, түүнд хяналт тавих шинэ аргачлал боловсруулах талаар судалгаа явуулахад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлж, судалгааны үр дүнг ашиглах ч боломжтой.

Батлан хамгаалахын их сургууль нь:

- Аюулгүй байдал болон батлан хамгаалах асуудал хариуцсан албан тушаалтны богино хугацааны дамжаа зохион байгуулах,
- Улсын Их хурлын батлан хамгаалах асуудал хариуцсан байнгын хороод, Улсын Их хурал болон Засгийн газрын аппаратын ажилтнууд, Батлан хамгаалахын сайдын ажлын албыг мэдээлэл, судалгаа, зөвлөлгөөгөөр хангах,

- Улсын Их хурлын байнгын хороод болон батлан хамгаалахын удирдлага, батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа, төсвийн боловсруулалтын талаар хамтарсан семинар зохион байгуулах,
- Зэвсэгт хүчинд тавих иргэний хяналтын хичээл (улс төрийн субъектүүдын үүрэг, батлан хамгаалах яам, зэвсэгт хүчний жанжин штабын үүрэг)
- Дээрх асуудлаар бие даасан, хамтарсан судалгаа явуулах зэргээр ажиллаж болно.

Монгол Улсын их сургууль, Удирдлагын академи, Олон улсын харилцааны дээд сургууль, хэвлэл, мэдээллийн сургуулиуд, нам эвслийн сургалтын төвүүдэд Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлого, цэргийн шинэчлэл, цэрэг-иргэний харилцааны болон бусад сэдвээр сургалт зохион байгуулах богино хугацааны сургалт явуулах зэрэг арга хэмжээг өөрийн хүч бололцоо, мөн холбогдох гадаадын байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулах шаардлагатай.

Төгсгөлд нь тэмдэглэхэд, Зэвсэгт хүчинд тавих Иргэний хяналтын тухай асуудлыг зөвхөн Зэвсэгт хүчний хүрээгээр хамааруулж явцуурах биш аюулаас хамаагаалах чиг үүрэгтэй байгууллагуудын үйл ажиллагаанд тавих иргэний хяналт хэмээн томъёолж, хамрах хүрээ, агуулга, хэлбэрийг өргөжүүлэх шаардлагатай.

Аюулаас хамгаалах чиг үүрэгтэй байгууллагын одоогийн бүтэц зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох, өөрчлөх саналыг тодорхой нарийн мэргэжлийн шинжээчдийн баг гарган судлуулах, дүнг УИХ-ын байнгын хороод хэлэлцэн нухацтай шийдвэрлэх шаардлага ч байх шиг байна.

Магадгүй өнөөдөр монголын хүчний байгууллагуудын тогтолцоо нэгдмэл байх зарчим алдагдаж, хэт нүсэр, хоорондоо уялдаа холбоо муутай, зэрэгцэн давхардсан нийтлэг хандлага ажиглагдаж байна. Тухайлбал, Хил хамгаалах Ерөнхий газар өнөөдөр захиргааны болон мэргэжлийн удирдлагын гадна өөрөө өөрийнхөө эрх зүйн зохицуулалтыг хийгээд бараг эрх зүйн зохицуулалтгүй шахуу явж байна. Энэ мэт УИХ болон Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны эрх зүйн уялдаа холбоог сайжруулах олон асуудал байгааг сайтар тунгааж, ул суурьтай судалж боловсронгуй болгох нь парламентат ёсыг зөв төлөвшүүлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой байх болно.

ЭШ ТАТСАН ЭХ СУРВАЛЖ:

1. Монгол улсын үндсэн хууль. УБ., 1992 он
2. “Төрийн цэргийн бодлогын үндэс” хууль тогтоомжийн эмхэтгэл. УБ., 2000 он
3. Couis Goodman “Military Roles Past and present”. 1996
4. Cotty: A Edmunds Democratic Control of the military in postcommunist Europe. 2001
5. Монгол Улсын Их хурлын тухай хууль
6. Ж.Мэндээ “Зэвсэгт хүчинд тавих парламентын хяналт” 2004
7. <http://www.pdgs.org>
8. Монгол Улсын Төрийн Албаны тухай хууль